

ΖΑΡΒΑΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ο Αριστοτέλης, διακρίνει τρία είδη κινήσεων¹: α) Την *κατά μέγεθος* (που αφορά την αύξηση και την ελάττωση², β) Την *κατά πάθος* (κίνηση που διαγράφεται με την μεταβολή από την κατάσταση της πύκνωσης (*πύκνωσις*), προς αυτήν της αραιώσης (*μάνωσις*) και τανάπαλιν) και γ) Την *κατά τόπον* ή αλλιώς, *φορά*³ (μετατόπιση). Η συλλογιστική του Αριστοτέλη αναπτύσσεται με τις εξής συνεπαγωγές: Η αύξηση (*αύξησις*) - κίνηση που εμπίπτει στο α' είδος, την *κατά μέγεθος*-, προϋποθέτει προσθήκη ομοίου (υλικού) σε όμοιο⁴. Γι' αυτό και λέμε ότι προστίθεται (*προσγίγνεται* με την έννοια της ενσωμάτωσης) κάτι, όταν γίνεται όμοιο με όμοιο⁵. Δεν είναι

¹ Βλ. Αριστοτέλους «Φυσικής ακροάσεως», βιβλ. Θ' 260 a 26-27. Βλ. και W.D. Ross, *Aristotle's physics*, Oxford, Clarendon Press, 1950, επαν. 1966, 184a10-267b26.

² «του αυξανόμενου και φθίνοντος», Φυσικά Θ' 260 b, 14.

³ Πρβλ. Φυσικά, βιβλίο Θ' 260 a, 26-29 (αρίθμηση Bekker).

⁴ «Το γαρ αυξανόμενον ἔστιν μὲν ὡς ὁμοίῳ αυξάνεται», Αριστοτέλους, «Φυσικά», βιβλίο Θ' 260 a 30-31.

⁵ «Προσγίγνεται δε παν γιγνόμενο ὁμοιο ὁμοίῳ», «Φυσικά», βιβλίο Θ' 260 a, 32.

δυνατή όμως η αύξηση χωρίς την αλλοίωση (*αλλοιώσις*)⁶. Η 'αλλοιώσις' ορίζεται ως «εις τα εναντία μεταβολήν» (260 a, 33) · δηλαδή μεταβολή που συντελείται με την αφομοίωση ανόμοιου υλικού και την μετατροπή του σε όμοιο, πράγμα που συνεπάγεται μεταβολή στην ποιότητα (βλ. 261 a, 22). Η αύξηση και η ελάττωση ενός σώματος είναι στην ουσία κατά τόπον μεταβολή του μεγέθους του (βλ. 260 b, 13-15)⁷· άρα διαγράφει κατά τόπον κίνηση και συνδέεται άμεσα με το γ' είδος, την *φορά* (μετατόπιση), που αποτελεί προϋπόθεση γι' αυτές τις αλλαγές⁸. Η *πύκνωσις* (*πύκνωσις*) και η *αραίωσις* (*μάνωσις*) ορίζονται ως *αρχές* του β' είδους (της *κατά πάθος κινήσεως*)⁹. Ο

Αριστοτέλης αποδεικνύει ότι η *πύκνωσις* και η *αραίωσις*, το βαρύ και ελαφρύ (*κούφον*), το *μαλακόν* και *σκληρόν*, το *θερμόν* και *ψυχρόν*, είναι στην ουσία καταστάσεις *σύγκρισις* και *διάκρισις* (*διάκρισις*), όπως η *γένεσις* και η *φθορά* των ουσιών (260 b, 13) · οι καταστάσεις αυτές της ύλης ορίζονται «κατ' ανάγκη» ως εναντιωματικά ζεύγη, που μεταβάλλονται *κατά τόπον* (260 b, 8-13). Η «*φορά*» είναι η μόνη κίνηση που δυνάμει της οποίας, τίποτε δε μεταβάλλεται από το «είναι» του (261 a, 21-22) · εν αντιθέσει προς τα άλλα είδη κινήσεων όπου ένα πράγμα είτε αλλοιώνεται (*αλλοιούμενου*) με συνέπεια να μεταβάλλεται η ποιότητά του (*το ποιόν*), είτε αυξάνεται και

⁶ «Αδύνατον γαρ αύξισιν είναι αλλοιώσεως μη προϋπαρχούσης», 'Φυσικά', βιβλίο Θ' 260 a 29-30.

⁷ Βλ. Γ. Σαγιά «Η 'χώρα' του Πλάτωνος και ο 'Τόπος' του Αριστοτέλους» σελ. 84 (Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 1998).

⁸ «Ταύτα δε άνευ φοράς ουκ ενδέχεται ύπάρχειν», 'Φυσικά', βιβλίο Θ' 260 b, 4-5.

⁹ «Ετι δε πάντων των παθημάτων αρχή πύκνωσις και μάνωσις», 'Φυσικά', βιβλίο Θ' 260 b, 7-8.

ελαττώνεται¹⁰ με συνέπεια να μεταβάλλεται η ποσότητά (το ποσόν) του· γι' αυτό και η *φορά* (γ' είδος) είναι η κυριοτάτη των κινήσεων και «*συνεχής*» (260 a, 25) · εν αντιθέσει προς τα α' και β' είδη των «*εφεξής*» ('διαδοχικών', 261 a, 9) κινήσεων, για τα οποία η *φορά* (μετατόπιση) προϋποτίθεται.

Ο Πλάτων, νωρίτερα σαφώς από τον Αριστοτέλη, διέκρινε δύο είδη κινήσεως. Στον *Θεαίτητο*, ο Σωκράτης, αναφερόμενος σε αυτούς που «κινούν τα ακίνητα»¹¹ -εννοώντας τους οπαδούς του Ηράκλειτου-, ορίζει ενώπιον του Κυρηναίου Θεόδωρου τα είδη της κίνησης. Το πρώτο είδος είναι η «*φορά*», η κίνηση δηλαδή που διαγράφει ένα σώμα όταν μετατοπίζεται από έναν χώρο σε άλλο¹², καθώς και όταν αυτό περιστρέφεται στο ίδιο σημείο¹³. αξιοσημείωτο εδώ είναι ότι, η μετατόπιση (*φορά*) είναι το κύριο γνώρισμα του είδους αυτού που -όπως είδαμε παραπάνω - ο Αριστοτέλης αργότερα, θα ονομάσει 'κατά τόπον' κίνηση ή 'φορά'. Το δεύτερο είδος που θέτει ο Σωκράτης είναι η «*αλλοίωσις*» (μεταβολή) , με χαρακτηριστικά παραδείγματα τα: α) Μεταβολή από τη νεότητα στο γήρας (181 d), β) Μεταβολή από το σκληρό στο μαλακό, και γ) Χρωματικές μεταβολές ('μέλαν εκ λευκού', 181 d) · το αντιθετικό ζεύγος *σκληρόν – μαλακόν*, ο Αριστοτέλης, το εντάσσει στο είδος της κίνησης *κατά πάθος*, μαζί με την «*πύκνωση*» και την «*μάνωση*».

¹⁰ «Αυξανομένου δε και φθίνοντος», 'Φυσικά', βιβλίο Θ', 261 a, 22-23.

¹¹ «Των τα ακίνητα κινούντων», Πλάτωνος, 'Θεαίτητος', 181 b. Σχετικά με το θέμα βλ. στη μελέτη του J. Burnet 'Platonism', University of California Press, 1928.

¹² «Όταν τι χώραν εκ χώρας μεταβάλλη», 'Θεαίτητος' 181 c.

¹³ «Η και εν τω αυτώ στρέφεται», 'Θεαίτητος', 181 c, lin. 7.